TURAN
Stratejik Araştırmalar Merkezi
Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

(TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE)
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi için Yazım Kuralları:

- Makaleler word formatında 20 sayfayı geçmemelidir
- Makalelerin 150 kelimeyi geçmeyen Türkçe özeti ve İngilizce abstract bulunmalıdır
- Makaleler 12 punto ile Times New Roman ile yazılmalıdır. Alttan, üstten, sağdan ve soldan 3 cm boşluk bırakılmalıdır
- Makalelerde yazarların adı, soyadı, babasının adı, e-posta adresi, telefonu, kurumu ve adresi açıkça belirtilmelidir
- Kullanılan dipnotlarda bilimsel yazım kurallarına dikkat edilmelidir
- Makaleler genel olarak: Özet, Giriş, Alt Bölümler, Sonuç ve Kaynakça şeklinde hazırlanmalıdır.

(AZƏRBAYCAN TÜRKCƏSİNDƏ)
TURAN-SAM Beynəlxalq Elmi Arbitrlı Mövsümlük Jurnal Üçün Məqalə Yazma Qaydaları:

- Məqalələr word formatında 20 səhifəni keçməməlidir.
- Məqalələrin 150 sözü keçməyən Türk dilində məzmunu (ÖZET) və İngilis dilində ABSTRACT yer almalıdır.
- Məqalələr 12 şrift ilə Times New Roman ilə yazılmalıdır. Altdan, üstdən, sağdan və soldan 3 sm abzas buraxılmalıdır.
- Məqalələrdə yazıçıların adı, soyadı, atasının adı, e-poçt ünvanı, telefon, Təşkilat və ünvanı göstərilməlidir.
- İstifadə edilən haşiyələrdə(index) elmi yazma qaydalarına riayət edilməlidir.
- Məqalələr ümumiyyətlə: Məzmun, Giriş, Alt Hissələr, Nəticə və Ədəbiyyat şəklində hazırlanmalıdır.

(ENGLISH)
TURAN-SAM International Journal for the Scientific Seasonal Writing Refereed:

- Articles should not exceed 20 pages in word format.
- The article does not exceed 150 words of the abstract should include an abstract in Turkish and English.
- Articles must be written in Times New Roman 12 pt. Bottom, top, right and left 3 cm margins should be left.
- Articles of the author's name, surname, father's name, e-mail address, phone and address of institution should be clearly stated.
- Used in footnotes to the rules of scientific writing should be considered.
- The article in general: Summary, Introduction, Sub-Chapters, Conclusion, and References should be prepared in the form.

(РУССКИЙ)
Требования к рукописям, предоставляемым в международный научно рецензируемый сезонный журнал "ТУРАН-SAM"

- Объем статьи не должен превышать 20 страниц в формате MS Word.
- Статьи должны содержать резюме на турецком и английском языках объем которых не должны превышать 150 слов.
- Текст статьи должен быть набран шрифтом Times New Roman, 12пт. Параметры страницы (поля): верхнее, нижнее, левое и правое – 3.0 см.
- Статьи оформляются по образцу: название; имя отчество и фамилия авторов; полное название учреждений, в которых вы¬полнялось исследование, их почтовые и электронные адреса
- Используемые в примечаниях к правилам научного письма должны быть рассмотрены.
- Статьи в целом должны содержать: аннотацию, введение, подзаголовки, выводы и список литературы

TURAN-SAM
YAYINCILIK
www.turansam.com

CİLT: 17 YIL: 2025 AY: MART KIŞ SAYI: 65
VOLUME: 17 YEAR: 2025 MONTH: MARCH WINTER ISSUE: 65
TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi

p-ISSN: 1308-8041
e-ISSN: 1309-4033

TURAN
Stratejik Araştırmalar Merkezi

Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

TURAN-SAM
YAYINCILIK
www.turansam.com

CİLT: 17 YIL: 2025 AY: MART KIŞ SAYI: 65
VOLUME: 17 YEAR: 2025 MONTH: MARCH WINTER ISSUE: 65

TURAN
Stratejik Araştırmalar Merkezi

Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

TURAN-SAM (TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezinin) Uluslararası Endekslerce
Taranıp Dizinlenen Bilimsel Mevsimlik Dergisi, 17 yıldan beri kesintisiz yayımlanan Hakemli bir Dergidir.
TURAN-SAM dergisi 3 ayda bir, yılda dört kez olmak üzere yayınlanmaktadır.

CİLT: 17 YIL: 2025 AY: MART KIŞ SAYI: 65
VOLUME: 17 YEAR: 2025 MONTH: MARCH WINTER ISSUE: 65

p-ISSN: 1308-8041 (BASILI * PRINTED) e-ISSN: 1309-4033 (DİJİTAL * DIGITAL)

DERGİ İMTİYAZ SAHİBİ: TURAN-SAM (TURAN Stratejik Araştırmaları Merkezi)
Kurucu Genel Başkanı Prof. Dr. Elnur Hasan MİKAİL

Dergi Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Sabina MİKAİL

Genel Yayın Yönetmeni: Prof. Dr. Ata ATUN

Baş Editör: Prof. Dr. Elnur Hasan MİKAİL

Editörler Kurulu: Prof. Dr. Oktay KIZILKAYA; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ötüken SENGER; TÜRKİYE
Prof. Dr. Süleyman DOĞAN; TÜRKİYE
Doç. Dr A. Nurdan TÜMBEK TEKEOĞLU; TÜRKİYE
Doç. Dr. Hakan ÇORA; TÜRKİYE
Doç. Dr. Haluk YÜCEL; TÜRKİYE
Doç. Dr. Saadet Ela PELENK; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Sahib RAMAZANOV; AZERBAYCAN

Baskı ve Cilt: SAGE Matbaacılık

Baskı Tarihi: 21 MART, 2025

Matbaa: SAGE Yayıncılık Rek. Mat. San. Tic. Ltd. Şti.
Serhat Mah.Uzayçağı Cad. 1128 Sokak No:6
Ostim / Ankara
Tel: 444 9 296 , 0312 341 00 02
Eposta: bilgi@bizimdijital.com

Yönetim Yeri Adresi: **Merkez Ofis**
TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
Kars Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Merkezi Kampüs 36100, Kars/TÜRKİYE CUMHURİYETİ
Telefon / Belgegeçer (Faks): +90 474 225 15 50 (+1842)
Web adresi: http://www.turansam.com
E-posta: emikail@turansam.org

Şube:
Sabina MİKAİL "TURAN-SAM YAYINCILIK"
Ortakapı Mahallesi, Gazi Ahmet Paşa Muhtar Caddesi, Cennet Apt. No: 79
İç Kapı No: 4 Merkez, 36000 Kars / Türkiye Cumhuriyeti
Kars Vergi Dairesi, Vergi Kimlik Numarası: 0900559052

Türkiye Cumhuriyeti Gümrük ve Ticaret Bakanlığı
Esnaf ve Sanatkârlar Genel Müdürlüğü
Esnaf ve Sanatkar Bilgi Sistemi (ESBİS)
Oda Sicil Numarası: 5127
ESNAF ve SANATKAR Sicil Numarası: 27011

TURAN-SAM Dergisinin Tarandığı Endeksler

TURAN
Stratejik Araştırmalar Merkezi

Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

DANIŞMA KURULU

Ordinaryüs Prof. Dr. Ermentay SULTANMURAT; KAZAKİSTAN
Prof. Dr. Ahmet ÖZALP; TÜRKİYE
Prof. Dr. Akif MUSAYEV; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Alaittin Kazım KİRTİŞ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ali Osman ENGİN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Alparslan AÇIKGENÇ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ata ATUN; KKTC
Prof. Dr. Damla BULUT; TÜRKİYE
Prof. Dr. Elman HAZAR; BORÇALI/GÜRCİSTAN
Prof. Dr. Emmanuel OBIESIE; ABD
Prof. Dr. Fatih KİRİŞÇİOĞLU; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ferit BULUT; TÜRKİYE
Prof. Dr. Gazi UÇKUN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Giray SAYNUR DERMAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hacer HÜSEYNOVA; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Hacı DURAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Halim KAZAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hasan LATİF; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hasan TOSUN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hayati AKTAŞ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hayriye ATİK; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hikmet KORAŞ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Himmet KARADAL; TÜRKİYE
Prof. Dr. İsmail Hakkı NUR; TÜRKİYE
Prof. Dr. Kamile GÜLÜM; TÜRKİYE
Prof. Dr. Karjaubay SARTKOJAOĞLU; KAZAKİSTAN
Prof. Dr. Kaya YILDIZ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Mahire QULİYEVA; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Mehmet GÜNAY; TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet KARAGÜL; TÜRKİYE
Prof. Dr. Mikail EROL; TÜRKİYE
Prof. Dr. Minire GARAYEVA; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Muharrem KASIMLI; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Muhsin HALİS; TÜRKİYE
Prof. Dr. M. Murat HATİPOĞLU; TÜRKİYE
Prof. Dr. Musa QASIMLI; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Nadir MEMMEDLİ; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Nurten KIMTER; TÜRKİYE
Prof. Dr. Orhan ELMACI; TÜRKİYE
Prof. Dr. Oktay KIZILKAYA; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ötüken SENGER; TÜRKİYE
Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK; TÜRKİYE
Prof. Dr. Samettin GÜNDÜZ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Sani HACIYEV; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Sebahattin BEKTAŞ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Serpil AĞCAKAYA; TÜRKİYE
Prof. Dr. Sevinç MUHARREMOVA; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Sharon BURAK; ABD
Prof. Dr. Sibel TURAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Süleyman DÖNMEZ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Şureddin MEMMEDLİ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Teymur KERİMLİ; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Timur VURAL; TÜRKİYE
Prof. Dr. Toğrul İSMAYIL; AZERBAYCAN
Prof. Dr. Türkan ERDOĞAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ufuk TAVKUL; TÜRKİYE
Prof. Dr. Uğur GÜVENÇ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Vefa KURBAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Yıldırım TORUN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ; TÜRKİYE

YAYIN (BİLİM) KURULU

Doç. Dr. Atilla JORMA; MAKEDONYA
Doç. Dr. Ayım YERİMBETOVA; KAZAKİSTAN
Doç. Dr. Aynur FAMİLQIZI; AZERBAYCAN
Doç. Dr. Bakıtgül GÜLCANOVA; KAZAKİSTAN
Doç. Dr. Çağatay BENHÜR; TÜRKİYE
Doç. Dr. Dilaram HAMRAEVA; ÖZBEKİSTAN
Doç. Dr. Emin GERİBLİ; AZERBAYCAN
Doç. Dr. Erkan SEZGİN; TÜRKİYE
Doç. Dr. Fuat UÇAR; TÜRKİYE
Doç. Dr. Hakan ÇORA; TÜRKİYE
Doç. Dr. Haluk YÜCEL; TÜRKİYE
Doç. Dr. Hüseyin YILMAZ; TÜRKİYE
Doç. Dr. Gülnare GOCAEVA MEMMEDOVA; TÜRKİYE
Doç. Dr. İbrahim USTA; TÜRKİYE
Doç. Dr. İlkin GULUSOY; TÜRKİYE
Doç. Dr. Kamile Bahar AYDIN; TÜRKİYE
Doç. Dr. Kasım TATLILIOĞLU; TÜRKİYE
Doç. Dr. Kazım YILDIRIM; TÜRKİYE
Doç. Dr. Meşkure YILMAZ; TÜRKİYE
Doç. Dr. Mustafa SEVER; TÜRKİYE
Doç. Dr. Nebiye KONUK KANDEMİR; TÜRKİYE
Doç. Dr. Necmettin KARABULUT; TÜRKİYE
Doç. Dr. Neşide YILDIRIM; TÜRKİYE
Doç. Dr. Ramazan BİÇER; TÜRKİYE
Doç. Dr. Ramil QULİYEV; AZERBAYCAN
Doç. Dr. Rısgül ABİLHAMİTKIZI; KAZAKİSTAN
Doç. Dr. Sadagat ABBASOVA; TÜRKİYE
Doç. Dr. Şengül ÇELİK; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Abbas KARAAĞAÇLI; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AYTAÇ; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Akif ABDULLAH; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Aleksandr KUZNETSOV; ÇUVAŞİSTAN/RUSYA
Dr. Öğr. Üyesi A. Nurdan TÜMBEK TEKEOĞLU; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Celal GÜLŞEN; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Dursun KÖSE; TAYVAN
Dr. Öğr. Üyesi Efe DÜNDAR; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Ekrem Yaşar AKÇAY; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Emine LEYLA KIYAT; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul BAYER; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Fethi Ahmet YÜKSEL; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi İlhan KAÇİRE; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Kadir TUTKAVUL; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Kemal KOÇAK; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali SEVEN; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Faruk ÇAKIR; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Namık HÜSEYİNLİ; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Nurhodjha AKBULAEV; AZERBAYCAN
Dr. Öğr. Üyesi Osman Gazi AKSOY; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Osman Nuri ŞAHİN; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Osman SÖNMEZ; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Refet RAMİZ; KKTC
Dr. Öğr. Üyesi Sefer GÜMÜŞ; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Seyfi KILIÇ; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Shanay QULİYEVA; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Sudan ALTUN; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Şahin BULUT; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Tuba KALÇIK; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Yiğit Anıl GÜZELİPEK; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Zhala BABASHOVA; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Zülfiyye İSMAYIL; NAHÇIVAN/AZERBAYCAN
Öğr. Gör. Dr. Hande ÖZOLGUN AKKURT; TÜRKİYE
Dr. Aygün MEHERREMOVA; AZERBAYCAN
Dr. Gülşen MEHERREMOVA; AZERBAYCAN
Dr. Alan CASTLE; A.B.D.
Dr. Andaç KARABULUT; TÜRKİYE
Dr. Aslı KAYA; TÜRKİYE
Dr. M. Dylan CASTLE; A.B.D.
Dr. Rıza ALTUN; TÜRKİYE
Dr. Zekeriya BİNGÖL; TÜRKİYE
Arş. Gör. Dr. Halil ŞENOL; TÜRKİYE

TURAN-SAM
YAYINCILIK
www.turansam.com

www.turansam.com

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2025; Ay: Mart; Cilt: 17/KIŞ, Sayı: 65
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2025; Month: March; Volume: 17/WINTER, Issue: 65
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041 ; WEB: http://www.TURANSAM.com

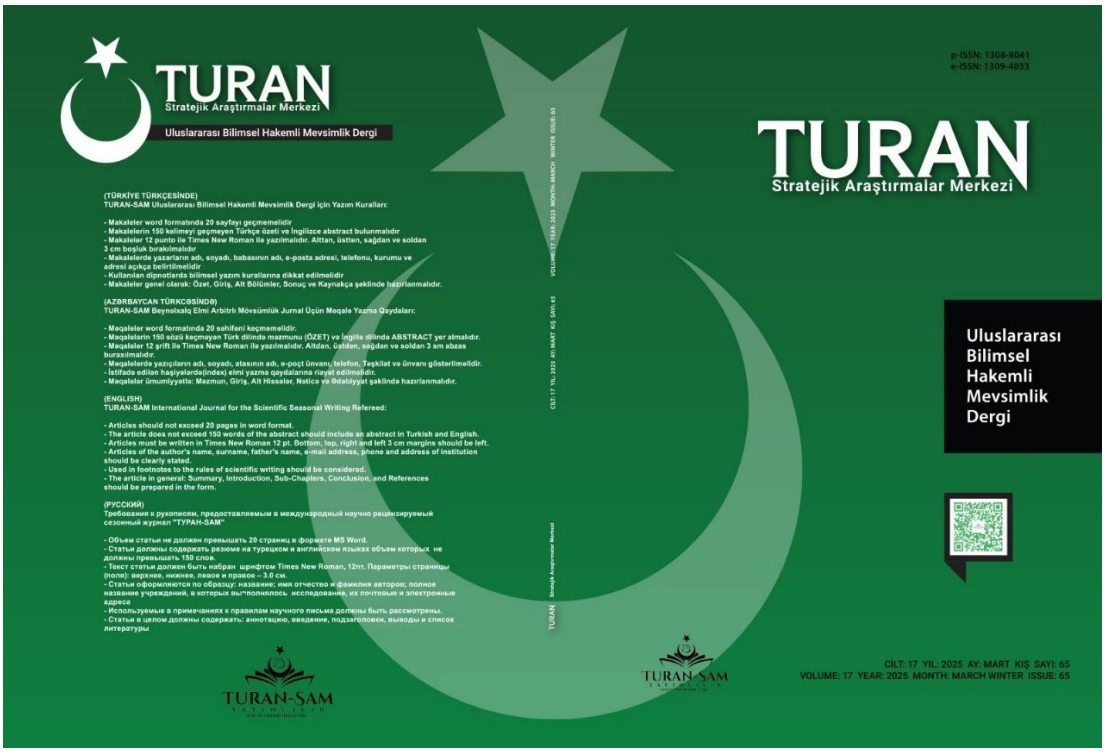

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2025; Ay: Mart; Cilt: 17/KIŞ, Sayı: 65
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2025; Month: March; Volume: 17/WINTER, Issue: 65
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041 ; WEB: http://www.TURANSAM.com

***

İÇİNDEKİLER

***

(1)
Prof. Dr. Emine Arzu İmren KARAOSMANOĞLU ; Alibay MAMMADLİ
TEKNOLOJİK İNOVASYONUN İŞGÜCÜ ÜZERİNE ETKİSİ: DOĞU ASYA ÜLKELERİ ÜZERİNDE AMPİRİK ANALİZ
THE IMPACT OF TECHNOLOGICAL INNOVATION ON LABOUR FORCE: EMPIRICAL ANALYSIS ON EAST ASIAN COUNTRIES
SAYFA 11
***
(2)
Prof. Dr. Meherrem MEMMEDLİ
TÜRK DİLLERİNDE VE AĞIZLARINDA HÂL SİSTEMİNİN TİPLERİ
THE TYPES OF THE CASE SISTEM IN THE TURKIC LANGUAGES AND DIALECTS
SAYFA 33
***
(3)
Prof. Dr. Faik Ahmet SESLİ
INVESTIGATION OF THE LEGAL DIMENSION OF THE ESTABLISHMENT OF FISH FARMS IN THE SEAS AND COASTAL AREAS
DENİZLERDE VE KIYI ALANLARINDA BALIK ÇİFTLİKLERİNİN KURULMASINDA YASAL BOYUTUN İNCELENMESİ
SAYFA 39
***
(4)
Prof. Dr. Muzaffer ERTÜRK ; Selim KARAER

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2025; Ay: Mart; Cilt: 17/KIŞ, Sayı: 65
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2025; Month: March; Volume: 17/WINTER, Issue: 65
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041 ; WEB: http://www.TURANSAM.com

İÇ KONTROL, İÇ DENETİM TANIMLARI ŞİRKETLERDE ÜRETİM-STOK, SATIN ALMA-ÖDEME DÖNÜŞÜMLERİ
INTERNAL CONTROL, INTERNAL AUDIT DEFINITIONS PRODUCTION-STOCK, PURCHASING–PAYMENT TRANSFORMATIONS IN COMPANIES
SAYFA 43
***

(5)
Dr. Öğr. Üyesi Ömer ÇAKMAK , Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Bora ORAN , Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Münir GÖKMEN , Dr. Öğr. Üyesi Hakan KANTARCI , Prof. Dr. Mikail EROL
TARIMSAL ÜRÜN VERİMLİLİĞİNİN İHRACAT GELİRLERİNE ETKİLERİ - BRIC & TÜRKİYE TARIMSAL İHRACATININ KARŞILAŞTIRMASI
IMPACTS OF AGRICULTURAL PRODUCTIVITY ON EXPORT REVENUES - COMPARISON OF BRIC & TÜRKİYE AGRICULTURAL EXPORTS
SAYFA 53
***

(6)
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Kürşad DURSUN ; Prof. Dr. Fikret SÖZBİLİR
KENTTEN KENTE GÖÇ ETME TALEPLERİNİN ARAŞTIRILMASI: ARTVİN İLİ ÖRNEĞİ
INVESTIGATION OF MIGRANT TO URBAN MIGRATION: A CASE OF ARTVIN
SAYFA 65
***

(7)
Doç. Dr. Fuat UÇAR
OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN TOPLUMSAL YAPISININ ÜÇ TARZ-I SİYASET YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ
AN EVALUATION OF THE SOCIAL STRUCTURE OF THE OTTOMAN EMPIRE IN TERMS OF THREE STYLES OF POLITICS
SAYFA 74
***

(8)
Doç. Dr. Fuat UÇAR
OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN KÜLTÜREL YAPISININ ÜÇ TARZ-I SİYASET YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ
AN EVALUATION OF THE CULTURAL STRUCTURE OF THE OTTOMAN EMPIRE IN TERMS OF THREE STYLES OF POLITICS
SAYFA 80
***

(9)
Doç. Dr. Kader ÖZLEM
DOĞU SORUNU VE ALT SORUN ALANLARININ OSMANLI DEVLETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ANALİZİ
ANALYSIS OF THE EASTERN QUESTION AND ITS SUB-PROBLEMS AREAS' EFFECTS ON THE OTTOMAN EMPIRE
SAYFA 85
***

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2025; Ay: Mart; Cilt: 17/KIŞ, Sayı: 65
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2025; Month: March; Volume: 17/WINTER, Issue: 65
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041 ; WEB: http://www.TURANSAM.com

(10)
Doç. Dr. Murat ALAKEL ; Halil DEMİR
ORTA DOĞU'DA ZAYIF DEVLET YAPILANMALARININ SEBEPLERİ
THE CAUSES OF WEAK STATE STRUCTURES IN THE MIDDLE EAST
SAYFA 93
***

(11)
Doç. Dr. Taylan MARAL ; Ogün ÖZDEMİR ; Cüneyit IŞIK
BÜYÜKÇEKMECE, AVCILAR VE BEYLİKDÜZÜ İLÇELERİNDE SİYASİ PARTİLERİN INSTAGRAM KULLANIMINA İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA
AN INVESTIGATION INTO THE INSTAGRAM USAGE OF POLITICAL PARTIES IN THE DISTRICTS OF BÜYÜKÇEKMECE, AVCILAR AND BEYLİKDÜZÜ
SAYFA 120
***

(12)
Emire Beste SÜSLÜ ; Doç. Dr. Nihat DEMİRTAŞ
APPLICABILITY OF GASTRONOMY MUSEUMS TO HATAY: VIEWS OF SECTOR REPRESENTATIVES
GASTRONOMİ MÜZELERİNİN HATAY'A UYGULANABİLİRLİĞİ: TURİZM PAYDAŞLARININ GÖRÜŞLERİ
SAYFA 134
***

(13)
Sevil SOYKAN ; Doç. Dr. Ela Ayşe KÖKSAL
DESTEK VE HAREKET SİSTEMİ KONUSUNA YÖNELİK STEM ETKİNLİKLERİ: BİNA YAPIMI VE KOL KASI
STEM ACTIVITIES FOR THE SUPPORT AND MOVEMENT SYSTEM: BUILDING CONSTRUCTION AND ARM MUSCLE
SAYFA 145
***

(14)
Dr. Öğr. Üyesi Ceyhun UÇUK
GASTRONOMİDE AKILLI TEKNOLOJİ ÇÖZÜMLERİ İÇİN YENİLEBİLİR ELEKTRONİKTE YENİLEBİLİR AMBALAJ
EDIBLE PACKAGING IN EDIBLE ELECTRONICS FOR INTELLIGENT TECHNOLOGY SOLUTIONS IN GASTRONOMY
SAYFA 156
***

(15)
Dr. Öğr. Üyesi Serkan AKGÜN ; Hafize SARIBAŞOĞLU
KAMU KURULUŞLARINDA HALKLA İLİŞKİLER FAALİYETLERİ: MİLLİ PİYANGO İDARESİ ÜZERİNE BİR PİLOT ÇALIŞMA
PUBLIC RELATIONS ACTIVITIES IN PUBLIC ORGANIZATIONS: A PILOT STUDY ON NATIONAL LOTTERY ADMINISTRATION
SAYFA 164
***

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2025; Ay: Mart; Cilt: 17/KIŞ, Sayı: 65
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2025; Month: March; Volume: 17/WINTER, Issue: 65
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041 ; WEB: http://www.TURANSAM.com

(16)
Dr. Öğr. Üyesi Sinem Miraç ÖZTÜRK
ÖZEL EĞİTİMDE MÜZİK AĞIRLIKLI ÖĞRETİM PROGRAMLARI VE DERS MATERYALLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ
A COMPARATIVE ANALYSIS OF MUSIC-ORIENTED TEACHING PROGRAMS AND EDUCATIONAL MATERIALS IN SPECIAL EDUCATION
SAYFA 175
***

(17)
Kadir ŞAHİN ; Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ZENGİN
ZENZEGUR KORİDORU ve KALKINMA YOLU PROJESİ'NİN ÇİN'İN TEK KUŞAK TEK YOL PROJESİ'NE KATKILARI BAĞLAMINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASINA OLASI ETKİLERİ
POSSIBLE EFFECTS OF THE ZENZEGUR CORRIDOR AND DEVELOPMENT ROAD PROJECT ON TURKISH FOREIGN POLICY IN THE CONTEXT OF THEIR CONTRIBUTION TO CHINA'S ONE BELT ONE ROAD PROJECT
SAYFA 185
***

(18)
Tuğçe KARA ; Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali KOLTUK
DOĞU AKDENİZ'DEKİ ENERJİ KEŞİFLERİNİN TÜRKİYE-YUNANİSTAN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ
THE IMPACT OF ENERGY DISRUPTIONS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN ON THE RELATIONS BETWEEN TURKEY AND GREECE
SAYFA 191
***

(19)
Öğr. Gör. Dr. Sevda GÜL
DADA HAREKETINDEN MURAL SANATA HAZIR- NESNE KULLANIMI
USE OF READY-MADE OBJECTS FROM THE DADA MOVEMENT TO MURAL ART
SAYFA 204
***

(20)
Öğr. Gör. Dr. Nebi SEREN
THE TRANSITION FROM HISTORICAL MARKETING PRACTICES TO MODERN SYSTEMS: THE CASE OF JERUSALEM
TARİHSEL PAZARLAMA UYGULAMALARINDAN MODERN SİSTEMLERE GEÇİŞ: KUDÜS ÖRNEĞİ
SAYFA 215
***

(21)
Yusuf YILMAZ ; Dr. Elmas Burcu KARATAŞ
A CITY'S ADVENTURE: TRACES OF RELIGIOUS, ECONOMIC AND CULTURAL HERITAGE FROM BYZANTIUM TO THE OTTOMAN EMPIRE
BİR ŞEHRİN SERÜVENİ: BİZANS'TAN OSMANLI İMPARATORLUĞU'NA DİNİ, EKONOMİK VE KÜLTÜREL MİRASIN İZLERİ

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2025; Ay: Mart; Cilt: 17/KIŞ, Sayı: 65
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2025; Month: March; Volume: 17/WINTER, Issue: 65
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041 ; WEB: http://www.TURANSAM.com

SAYFA 224

***

(22)

Dr. Hami AKMAN

SÜHEYL Ü NEV-BAHÂR'DA Kİ/KİM BAĞLAMA EDATININ KULLANIMI

THE USE OF THE CONNECTING PREPOSITION KI/KIM IN SUHEYL U NEV-BAHÂR

SAYFA 239

***

(23)

Öğr. Gör. Elkhan ALLAHVERDİYEV

HAZAR KAĞANLIĞI VE HAZARLARIN YAHUDİLİĞE GEÇİŞİ

THE KHAZAR KHAGANATE AND THE CONVERSION OF THE KHAZARS TO JUDAISM

SAYFA 252

***

(24)

Ali Erhan EREN

TANRIYI KIYAMETE ZORLAMAK KAVRAMININ TEOLOJİK VE FELSEFİK BOYUTU

THE THEOLOGICAL AND PHILOSOPHICAL DIMENSION OF THE CONCEPT OF FORCING GOD TO JUDGEMENT

SAYFA 260

***

(25)

Bayram KAYA

DİNLERDE KEFARET VE ŞEKİLLERİ

ATONEMENT AND ITS FORMS IN RELIGIONS

SAYFA 266

***

(26)

Durmuş Ali BAYINDIR

MUHASEBE UYGULAMALARINDA DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN MESLEKİ ORTA ÖĞRETİME ENTEGRASYONU VE MUHASEBE ÖĞRETMENLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

INTEGRATION OF DIGITAL TRANSFORMATION IN ACCOUNTING PRACTICES INTO VOCATIONAL SECONDARY EDUCATION AND A STUDY ON ACCOUNTING TEACHERS

SAYFA 272

***

(27)

Ekrem AKÇAY

THE GREEN SHIPPING

YEŞIL NAKLIYE

SAYFA 281

***

(28)

Feyzullah FEYYAZ

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2025; Ay: Mart; Cilt: 17/KIŞ, Sayı: 65
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2025; Month: March; Volume: 17/WINTER, Issue: 65
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041 ; WEB: http://www.TURANSAM.com

İSLAM HUKUKUNDA KADINLARIN ŞAHİTLİĞİ: TARİHSEL VE MODERN YAKLAŞIMLAR
WOMEN'S TESTIMONY IN ISLAMIC LAW: HISTORICAL AND MODERN APPROACHES
SAYFA 292
***

(29)
Hayrullah KOÇA ; Emrullah KOCA ; Şehmus ASLAN
ETKİLİ OKUL LİDERLİĞİ
EFFECTIVE SCHOOL LEADERSHIP
SAYFA 303
***

(30)
Hüseyin GÜLNAR
27 MAYIS 1960 SONRASI İÇ GÜVENLİK TEDBİRİ KAPSAMINDA TOPLUM ZABITASI UYGULAMASI
COMMUNITY POLICE APPLICATION WITHIN THE SCOPE OF INTERNAL SECURITY MEASURES AFTER 27 MAY 1960
SAYFA 318
***

(31)
M. Şükran ERDOĞAN
YEZÎD b. HÂRÛN (öl. 206/821) ve HADİSÇİ KİMLİĞİ
YAZĪD İBN HĀRŪN (D. 206 AH/821 AD) AND HIS TRADITIONIST IDENTITY
SAYFA 323
***

(32)
Mehmed Kasım AĞCA
GÖÇ ULUSAL GÜVENLİK İLİŞKİSİ: 2010 – 2020 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE GÖÇ POLİTİKALARI ÖRNEĞİ
THE RELATIONSHIP BETWEEN MIGRATION AND NATIONAL SECURITY: THE CASE OF TURKEY'S MIGRATION POLICIES BETWEEN 2010 AND 2020
SAYFA 334
***

(33)
Meryem ÇELİK
BİLİMSEL ARAŞTIRMADA ETİK KONULAR
ETHICAL ISSUES IN SCIENTIFIC RESEARCH
SAYFA 345
***

(34)
Mesude USLU
TÜRKİYE-KIRGIZİSTAN İLİŞKİLERİNİN LİBERAL TEORİ ARACILIĞIYLA ANALİZİ
ANALYSIS OF TURKEY-KYRGYZSTAN RELATIONS THROUGH LIBERAL THEORY
SAYFA 353
***

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2025; Ay: Mart; Cilt: 17/KIŞ, Sayı: 65
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2025; Month: March; Volume: 17/WINTER, Issue: 65
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041 ; WEB: http://www.TURANSAM.com

(35)
Nazrin MİRİYEVA
“İNSANİ KÜLTÜR” KAVRAMI VE PEDAGOJİK ÖZÜ
THE CONCEPT OF “HUMANITARIAN CULTURE” AND ITS PEDAGOGICAL ESSENCE
SAYFA 364
***

(36)
Özlem CEVHEROĞLU
ÖĞRETMENLERİN DUYGUSAL OKURYAZARLIK DÜZEYLERİ İLE NİTELİKLİ İLETİŞİM İLİŞKİSİNE KAVRAMSAL BİR BAKIŞ
A CONCEPTUAL PERSPECTIVE ON THE RELATIONSHIP BETWEEN TEACHERS’ EMOTIONAL LITERACY LEVELS AND QUALIFIED COMMUNICATION
SAYFA 370
***

(37)
Ülvi İSMAYILOV ; Aytəkin QURBANOVA
GENÇ ÖĞRETMENLERİN KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLARIN FARKLI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ
THE ANALYSIS OF THE CHALLENGES FACED BY YOUNG TEACHERS BASED ON DIFFERENT VARIABLES
SAYFA 377
***

(38)
Yasemin MEYDAN
AZERBAYCAN ve TÜRKİYE TARİHİ ROMANLARINDA ŞAH İSMAİL KARAKTERİ
THE CHARACTER OF SHAH ISMAIL IN HISTORICAL ROMANS OF AZERBAIJAN AND TURKEY
SAYFA 389
***

(39)
Yusuf CANEVİ
İSTİHBARAT ALANINDA TEKNOLOJİNİN ÖNEMİ: YAPAY ZEKA VE SİBER GÜVENLİK İLİŞKİSİ
THE IMPORTANCE OF TECHNOLOGY IN THE FIELD OF INTELLIGENCE: THE RELATIONSHIP BETWEEN ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND CYBER SECURITY
SAYFA 401
***

(40)
Dr. Bahar MƏMMƏDOVA BƏRDƏLİ
1980`li YILLARIN AZERBAYCAN EDEBİYYAT KUŞAĞININ BAĞIMSIZLIK YILLARINDA ŞİİRİ
1980`S AZERBAIJAN LITERY GENERATION POETRY THE OF INDEPENDENCE
SAYFA 412
***

(41)
Anas ZEİNEDDİN

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2025; Ay: Mart; Cilt: 17/KIŞ, Sayı: 65
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2025; Month: March; Volume: 17/WINTER, Issue: 65
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041 ; WEB: http://www.TURANSAM.com

2023-2024 GAZZE SAVAŞININ ORANTILILIK İLKESİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ
EVALUATION OF THE 2023-2024 GAZA WAR WITHIN THE SCOPE OF THE PROPORTIONALITY PRINCIPLE
SAYFA 418
***
(42)
Acem YILDIRIM
TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF EĞİTİM MODELİ VE TÜRKÇE DERSİ TEMALARINDAKİ EĞİLİMLERİN İNCELENMESİ
TURKEY CENTURY MAARIF EDUCATION MODEL AND EXAMINATION OF THEME TRENDS IN TURKISH COURSE
SAYFA 425
***
(43)
Elif YILDIZ , Emine KILIÇ , Zilfi YAVUZ , Dilek DOĞAN
HAREKET ETKİNLİKLERİNİN OKUL ÖNCESİ DÖNEMDEKİ ÇOCUKLARIN MOTOR GELİŞİMİNE KATKISI: AİLE GÖRÜŞLERİ
CONTRIBUTION OF MOVEMENT ACTIVITIES TO THE MOTOR DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN: FAMILY OPINIONS
SAYFA 431
***
(44)
Gürkan KARAÇAM
GÖRÜNMEYEN SAVAŞ: İSTİHBARATIN TANIMI, TÜRLERİ, KARŞI KOYMA STRATEJİLERİ VE TÜRKİYE İÇİN SOMUT ÖNERİLER
THE INVISIBLE WAR: DEFINITION, TYPES, COUNTER-INTELLIGENCE STRATEGIES AND CONCRETE RECOMMENDATIONS FOR TURKEY
SAYFA 438
***
(45)
Ufuk ŞENOL
KÜLTÜRE DUYARLI PSİKOLOJİK DANIŞMA İLE İLGİLİ TÜRKİYE DE YAPILAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ
ANALYSIS OF STUDIES ON CULTURALLY SENSITIVE PSYCHOLOGICAL COUNSELING IN TURKEY
SAYFA 441
***
(46)
Muhammet BAL , Bekir GAZEZ , Emrah ALTUNTAŞ , Fethi ÖZDAYI , Tacettin APAYDIN
İLKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN DEVAMSIZLIK NEDENLERİ ÜZERİNE İDARECİ VE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLER
OPINIONS OF ADMINISTRATORS AND TEACHERS ON THE REASONS FOR ABSENTEEISM AMONG PRIMARY SCHOOL STUDENTS
SAYFA 451
***

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2025; Ay: Mart; Cilt: 17/KIŞ, Sayı: 65
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2025; Month: March; Volume: 17/WINTER, Issue: 65
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041 ; WEB: http://www.TURANSAM.com

(47)
Malak HASANLI
EVLİLİK ÖNCESİ DANIŞMANLIĞIN AİLE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
EFFECTS OF PREMARITAL COUNSELING ON THE FAMILY
SAYFA 458
***
(48)
Nuray Emel KALIPÇI
KİŞİSEL VE KURUMSAL BİLGİ GÜVENLİĞİNDE GÜNCEL TEKNOLOJİLER VE YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ ÇÖZÜMLER
CURRENT TECHNOLOGIES AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE SUPPORTED SOLUTIONS IN PERSONAL AND CORPORATE INFORMATION SECURITY
SAYFA 468
***
(49)
Gürkan KARAÇAM
STRATEJİ NEDİR? KAVRAMSAL ÇERÇEVE, TARİHSEL EVRİM VE TÜRKİYE İÇİN STRATEJİK YOL HARİTASI
WHAT IS STRATEGY? CONCEPTUAL FRAMEWORK, HISTORICAL EVOLUTION AND STRATEGIC ROADMAP FOR TURKEY
SAYFA 478
***
***

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2025; Ay: Mart; Cilt: 17/KIŞ, Sayı: 65
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2025; Month: March; Volume: 17/WINTER, Issue: 65
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041 ; WEB: http://www.TURANSAM.com

(9)

Doç. Dr. Kader ÖZLEM*

DOĞU SORUNU VE ALT SORUN ALANLARININ OSMANLI DEVLETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ANALİZİ

ANALYSIS OF THE EASTERN QUESTION AND ITS SUB-PROBLEMS AREAS' EFFECTS ON THE OTTOMAN EMPIRE

ÖZ

Uluslararası sistemdeki güç dengelerini bozmadan Osmanlı Devleti'nin topraklarının bölüşülmesini amaçlayan Doğu Sorunu'nun en önemli uygulama sahasını 19. yüzyıldaki Balkan gelişmeleri oluşturmuştur. Viyana Kongresi (1815) sonrasında tesis edilen uluslararası sistemde monarşiler için tehdit oluşturan akımlarla mücadele esas alınsa da Osmanlı Devleti bu kapsamda değerlendirilmemiş ve Doğu Sorunu Viyana Sistemi'nin zayıf noktalarından birini oluşturmuştur. Bu kapsamda Doğu Sorunu'nun alt sorun alanları olarak Sırp, Yunan, Rumen ve Bulgar toplulukların milliyetçilik akımının etkisiyle ayaklanmaları Osmanlı Devleti açısından yıkıcı sonuçlar yaratmıştır. Söz konusu ayaklanmalara yönelik Büyük Güçler'in destek vermesi Doğu Sorunu'na uygulama sahası oluşturmuştur. Bu çalışmanın amacı nitel veri analizi metodu çerçevesinde Doğu Sorunu ve söz konusu sorunun yarattığı alt sorun alanlarının Osmanlı Devleti açısından etkilerinin tarihsel bir bakış açısıyla analiz edilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Sorunu, Osmanlı Devleti, Balkanlar, Milliyetçilik, Bağımsızlık.

ABSTRACT

The most important application area of the Eastern Question, which aimed to divide the lands of the Ottoman Empire without disrupting the balance of power in the international system, was created in the Balkans in the 19th century. Even if the struggle with the movements that would constitute a threat for the monarchies in the international system that was established after the Congress of Vienna (1815) was taken as basis, Ottoman Empire was not considered in this context and the Eastern Question became one of the weak points of the Vienna System. In this regard, the uprisings of the Serbian, Greek, Romanian and Bulgarian communities as the sub-problems areas of the Eastern Question by the effects of nationalist movement caused devastating results for the Ottoman Empire. The support of the Great Powers for those uprisings created an application area for the Eastern Question. The aim of this study is to analyze the Eastern Question and its sub-problems areas' effects on the Ottoman Empire from a historical perspective within the context of the qualitative data analysis method.

Keywords: *The Eastern Question, Ottoman Empire, Balkans, Nationalism, Independence.*

*** Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyasi tarih Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, kaderozlem@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4780-2118.**

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2025; Ay: Mart; Cilt: 17/KIŞ, Sayı: 65
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2025; Month: March; Volume: 17/WINTER, Issue: 65
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041 ; WEB: http://www.TURANSAM.com

GİRİŞ

Büyük Fransız Devrimi (1789) ve çok geçmeden yaşanan Koalisyon Savaşları yeni bir Avrupa haritası ortaya çıkarmakla kalmamış, kıtadaki siyasi, ekonomik ve askeri dengeleri sarsmıştır. Koalisyon Savaşları sonrasında toplanan Viyana Kongresi'nde her ne kadar ev sahibi Klemens von Metternich'in gayretleriyle monarşilerin yeniden hâkimiyeti tesis edilmeye çalışılsa da Devrim'in ve Koalisyon Savaşları'nın ortaya çıkardığı sonuçlar uzun vadeli etkilerde bulunmuştur. Özellikle çok uluslu imparatorluklar açısından olumsuz bir anlam içeren milliyetçilik akımının 19. yüzyılda Osmanlı Devleti örneğinde görüleceği üzere yıkıcı sonuçlara sahip olacağı anlaşılmıştır.

Olgusal bağlamda Doğu Sorunu, Avrupa'daki Türk siyasi varlığına duyulan tepkinin kavramsal açıdan formülasyonu olmakla birlikte 19. yüzyıl itibarıyla bu tepkinin tezahürü Balkanlar'daki ulusların isyan girişimlerine Büyük Devletler (Düvel-i Muazzama) tarafından sağlanan desteklerle somutlaşmıştır. Bu çerçevede Doğu Sorunu'nu temel sorun olarak tanımlayarak 19. yüzyılda Balkanlar'da Osmanlı Devleti'ne karşı yaşanan Sırp, Yunan, Rumen ve Bulgar bağımsızlık isyanlarını bunun bir uzantısı olarak değerlendirmenin mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmanın amacı Doğu Sorunu ve söz konusun sorunun yarattığı alt sorun alanlarının Osmanlı Devleti açısından etkilerinin analiz edilmesi olarak belirlenmiştir. Nitel araştırma yönteminden yararlanılan çalışmada tarihsel bir bakış açısıyla söz konusu sorunların gelişim süreçleri ana hatlarıyla ele alınmıştır.

Doğu Sorunu'nun Profili

1815 Viyana Kongresi'nin tesis ettiği sistem, her ne kadar kıtasal ölçekte istikrarın sağlanması açısından Avrupa Ahengi'ni ortaya çıkarmış olsa da 19. yüzyılda ağırlıklı olarak Orta Asya boyutunda kendisini gösteren İngiltere ile Rus Çarlığı arasındaki emperyalist rekabet veya diğer adıyla Büyük Oyun (Great Game) uluslararası dengeleri sarsarak düzenin zaafiyeti olmuştur. Söz konusu dönem itibarıyla Rus Çarlığı'nın irredantist ve Panislavist politikaları bu sistemin bir diğer zayıflığı haline gelmiştir. Dolayısıyla Viyana Sistemi'nin zayıf noktalarında Rus Çarlığı'nın merkezi bir konuma sahip olduğunu söylemek mümkündür. Aynı durum sistemin bir diğer noksanlığını teşkil eden Doğu Sorunu'nda da kendisini göstermiştir. Zira Rus Çarlığı yapay bir sorun olarak türetilen Doğu Sorunu'nun kendi dış politika hedefleri çerçevesinde çözümü için aktif bir tutum içerisinde olmuştur.

Ana hatlarıyla Doğu Sorunu veya diğer adıyla Şark Meselesi, uluslararası sistemdeki güç dengesine zarar vermeden Osmanlı Devleti'nin topraklarının parçalanması olarak tanımlanabilir.[15] Doğu Sorunu, 19. yüzyılda popüler bir kavram olarak Büyük Devletler (İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya, Prusya)'in diplomatik gündeminde sıklıkla yer almıştır. Söz konusu kavram, Osmanlı Devleti'nin bu dönem itibarıyla siyasi ve ekonomik olarak içinde bulunduğu sorunlu durumu ifade etmesinin yanında Osmanlı topraklarının Avrupalı devletler tarafından potansiyel bir genişleme alanı olarak görüldüğünü de işaret etmektedir. Buna ilişkin Büyük Güçler'in üzerinde uzlaşıya vardıkları bir plan bulunmadığını belirtmek gerekir. Ancak Doğu Sorunu, 1853 yılında Rus Çarı I. Nikolay tarafından Osmanlı Devleti'ni tanımlamak için kullandığı "hasta adam" ifadesiyle ilintili bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Farklı bir ifadeyle Osmanlı Devleti zayıflayan imparatorluk yapısı nedeniyle "hasta" olarak tanımlanmış[16] ve bu dönem Rus dış politikasının temel hedefleri içerisinde yer alan "sıcak denizlere inme" politikası kapsamında sorun olarak değerlendirilmiştir.

Esasen Doğu Sorunu popülerlik kazanması itibarıyla 19. yüzyılda kendisini gösterse de Osmanlı Devleti'nin genişleme döneminden itibaren ve özellikle 2. Viyana Kuşatması'na ve sonucunda imzalanan Karlofça Antlaşması'na (1699) değin farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bu dönem itibarıyla Avrupa içlerine doğru Türk ilerleyişi bir sorun olarak addedilirken söz konusu ilerleyişin durdurulması için sıklıkla ittifakların kurulduğu görülmektedir. Bunun en somut yansımasını 2. Viyana Kuşatması sürecinde Papalığın girişimiyle

[15] Barış Özdal-Murat Jane, "La Der Des Ders"in Uluslararası Sistemin Yapısına Etkileri", Gazi Akademik Bakış, Cilt:7, Sayı:14, Yaz 2014, s. 229.
[16] "The Crimean War"-British Battles, The National Archives, https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20210802111724/https://www.nationalarchives.gov.uk/battles/crimea/, (e.t. 13.03.2024).

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2025; Ay: Mart; Cilt: 17/KIŞ, Sayı: 65
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2025; Month: March; Volume: 17/WINTER, Issue: 65
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041 ; WEB: http://www.TURANSAM.com

oluşturulan Kutsal İttifak (Avusturya, Lehistan, Rusya, Malta, Venedik)'ta bulmak mümkündür. Dolayısıyla Doğu'dan gelen Türk tehdidi sadece bir coğrafi anlamı değil, aynı zamanda öteki tanımlamaları çerçevesinde kimlik farklılığını da içermiş olup bu tehdidin durdurulması öncelikli hale getirilmiştir. Nitekim Karlofça Antlaşması'nın imzalanmasıyla Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki ilerleyişi durdurulurken, Türk İmparatorluğu Avrupa'ya karşı diplomatik üstünlüğünü kaybetmiş ve askeri açıdan da savunma pozisyonuna geçmiştir. Bu sebeple devletin ayakta kalabilmesi için statükoyu devam ettirmesi ve bunun için de diplomasiye daha fazla başvurması gerekliliği ortaya çıkmıştır.[17]

Doğu Sorunu'nun 19. yüzyıl itibarıyla uygulama sahası ağırlık olarak Balkanlar'dan müteşekkildir. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki topraklarının parçalanmasını oluşturan bu ikinci aşama belirtildiği üzere uluslararası sistemdeki güç dengelerini bozmadan gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Viyana Kongresi'nin oluşturduğu sistemde yer almayan Osmanlı Devleti Avrupalı monarşilerin kendilerine sağlamaya çalıştığı konforlu alandan mahrum kalmış ve çokuluslu bir imparatorluk olarak milliyetçilik akımıyla mücadele etmekte zorluklar yaşamıştır. Her ne kadar 1853-1856 Kırım Savaşı sonrasında imzalanan Paris Antlaşması (1856)'yla Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletler hukukuna dâhil edilerek toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı güvence altına alınmışsa da 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı bu durumun işlevsel hale gelmediğini göstermiştir. Ayrıca 19. yüzyıl genelinde görüldüğü gibi Balkan uluslarının bağımsızlık ayaklanmalarına Rus Çarlığı başta olmak üzere diğer Büyük Güçler'in de destekte bulunması Doğu Sorunu'nun ana hatlarıyla Viyana Kongresi'nden 1. Dünya Savaşı'na kadar geçen yaklaşık yüzyıllık bu ikinci aşamasının hızlı bir şekilde uygulanmasını beraberinde getirmiştir. Doğu Sorunu'nun üçüncü ve son aşamasını ise Osmanlı Devleti'nin tüm topraklarının bölüşülmesini oluşturmaktadır ki bu aşama 1. Dünya Savaşı esnasında imzalanan gizli antlaşmalarla ve özellikle 10 Ağustos 1920'te imzalanan Sevrés Antlaşması'yla kendisini göstermiştir. Ancak Türk Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lausanne Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla bu son aşama başarıya ulaşmamıştır.

Doğu Sorunu'nun Alt Sorun Alanları Olarak Balkanlar'daki İsyanların Değerlendirilmesi

Balkanlar'da 19. yüzyıl genelinde kendisini gösteren Osmanlı Devleti'nin otoritesine yönelik meydan okumalar kavramsal bakımdan ayaklanma, isyan, ihtilal gibi kavramlarla literatürde kendisine yer bulsa da özü itibarıyla Doğu Sorunu'nun ayrılmaz parçaları haline gelmiştir. Zira ana hatlarıyla Sırp, Yunan, Rumen ve Bulgar bağımsızlık ayaklanmalarını içeren bu meydan okumalar Viyana Kongresi'nde tesis edilen sistemin esaslarına aykırılık teşkil etmesine rağmen Büyük Güçler'in doğrudan ya da dolaylı olarak destek amaçlı müdahalelerine açık olmuştur. Doğu Sorunu'nun ikinci ve Osmanlı Devleti açısından en yıkıcı aşamasını teşkil eden 19. yüzyıl Balkanlar bölgesindeki gelişmelerin ana odak noktasını gayrimüslim unsurlar oluşturmuş olup Rus Çarlığı başta olmak üzere diğer büyük devletler bu nüfus gruplarının etnik ve dinsel farklılıklarını kullanarak bağımsızlık yönünde isyan çıkarmalarını teşvik etmiştir. Yaşanan isyan hareketlerinin Osmanlı Devleti tarafından bastırılmasını kendi kamuoylarına Hıristiyanların Müslümanlar tarafından katledildiği şeklinde propagandayla sunan Büyük Güçler, yarattıkları bu algıyla Osmanlı Devleti'ne savaş açmanın gerekçeleri ve bağımsızlık mücadelesi veren bu grupların desteklenmesinin kaçınılmaz olduğu noktasında meşruiyet zemini sağlamışlardır.[18]

Sırp Sorunu: Osmanlı Devleti'nin tebaasından olan Sırplar ekonomik açıdan zayıf bir profile sahip olmakla birlikte, toprak sorunları ve Osmanlı Devleti'nin bölgedeki idarecilerinin keyfi uygulamaları sonucunda isyan hareketlerine girişmişlerdir. Bölgedeki yeniçeri ve başıbozuk grupların ahaliye baskı yapmaya başlaması Sırpların örgütlenmesine yol açarken ilk olarak Kara Yorgi (Georgi Petrovic) liderliğinde 1804 yılında ayaklanmışlardır. Ancak söz konusu isyan girişimi İstanbul'da bir köylü ayaklanması olarak

[17] Rifaat A. Abou-el-Haj, The Formal Closure of the Ottoman Frontier in Europe: 1699-1703, Journal of the American Oriental Society, Vol. 89, No. 3, Jul.-Spt. 1969, ss. 468-469.
[18] Barış Özdal, "Viyana Sistemi'nin Zayıf Noktaları", Diplomasi Tarihi - I, (ed. Barış Özdal – R. Kutay Karaca), 5. Baskı, Dora Yayınları, Bursa, 2022, s. 356.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2025; Ay: Mart; Cilt: 17/KIŞ, Sayı: 65
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2025; Month: March; Volume: 17/WINTER, Issue: 65
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041 ; WEB: http://www.TURANSAM.com

değerlendirildiğinden Kara Yorgi'nin özerklik talebini içeren isteği reddedilmiştir.[19] Esasen bu Sırp ayaklanmasının amacı "bağımsız bir Sırbistan" kurmak değil, bulundukları bölgelerde yeniçerilerden ve ağalardan kurtulmak olmuştur. Belgrad Paşalığı'nda düzenleme isteyen isyancılar, Türk varlığına sınırlama getirmek ve Osmanlı birliklerinin eyaleti terk etmelerini istemiştir.[20] Ancak Sırplar bu ilk ayaklanmalarına dışarıdan destek bulma konusunda sorun yaşamıştır. Zira bu dönemde Avrupa'da yaşanan Koalisyon Savaşları sebebiyle ne Fransa ne Avusturya ne de Sırpların "ağabey" olarak gördükleri Rusya Sırp isyanına ilgi gösterebilmiştir.[21]

Bu dönem itibarıyla kıta Avrupası'ndaki konjonktür Osmanlı Devleti'nin Belgrad üzerinde otoritesini yeniden sağlanmasını temin etmiştir. Ancak yine de Sırp isyanının tamamen ortadan kaldırılabildiğini söylemek mümkün değildir. Zira karar vericilerin idari açıdan reform uğraşında olmaması Sırpları 1815 yılında yeniden ve bu defa Avrupa'da savaşsız bir dönemde isyan etmeye itmiştir. Miloş Obrenoviç önderliğinde yaşanan bu ikinci isyan girişiminde Sırplar daha diplomatik bir yöntemi benimserken[22], bu isyana ilişkin uluslararası konjonktürün uygun olmasına karşın yeterli ilgiyi görememeleri nedeniyle daha uzun vadeli bir strateji benimsenmiştir.

Esasen Sırpların beklediği dış desteği başlangıçta bulunmamaları kendileriyle değil, daha çok Büyük Güçler'in savaş sonrası dönemde iç sorunlarına odaklanmasıyla alakalıdır. Bu sebeple Obrenoviç ısrarla Padişah'a değil, Belgrad Paşası'na karşı ayaklandığını vurgulamış, kısa süreli de olsa Osmanlı ordusuyla çatışmaya girmiş ve Belgrad Paşası'nın değiştirilmesinin ardından Osmanlı Devleti ile uzlaşıya giderek "Baş Knez" unvanını sahip olmuştur. Elde edilen özerklikle Obrenoviç, çift başlılığı önlemek için Kara Yorgi'yi infaz ettirmiş ve otoritesini sağlamlaştırmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu dönemde Sırplara özerklik vermesinin altyapısında Rusların konuya angaje olmalarını önlemek olsa da özellikle 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı sonucunda imzalanan Edirne Antlaşması (1829) ile Sırpların imtiyazları daha da genişletilmiştir. Nitekim 1830'daki Hattı Şerif ile Miloş Obrenoviç ise Sırp Prensi olarak ilan edilmiş ve Osmanlı Devleti'nin Sırbistan üzerindeki manevra alanı daraltılmıştır. Osmanlı Devleti'ne ilk isyan eden Balkan ulusu olan Sırplar, Obrenoviç'in uzun vadeli stratejisiyle özerklikten 1878'deki bağımsızlığa kadar olan süreçte Prensliğin güç kapasitesini artırmışlar ve bağımsız bir devlete özgü yapılanmayı aşamalı olarak tesis etmişlerdir. Bu bağlamda, Rusların aktif desteğiyle Sırplar Osmanlı Devleti içerisindeki pozisyonlarını zamanla güçlendirmişlerdir. Buna paralel olarak Sırbistan'ın 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan Berlin Antlaşması'yla bağımsız olduğunu ve bunu da Rusların desteğiyle elde ettiğini belirtmek gerekir. Dolayısıyla Sırp Sorunu'nun iç mesele halinden çıkarak Rusya'nın aktif olarak dâhil olduğu uluslararası bir soruna dönüşmesinin ardından Osmanlı Devleti'nin aleyhine sonuçlandığını söylemek mümkündür.

Yunan Sorunu: Sırpların isyanları Balkanlar'da diğer etnik gruplar için emsal teşkil ederken ikinci isyan eden topluluk olarak Yunanlıların ayrılıkçı faaliyetleri Batı dünyasında coşku ve sempatiyle karşılanmıştır. Esasen Yunanlıların da iki isyan girişimleri bulunmaktadır. Birinci isyan girişimi Odesa merkezli olarak kurulan Filiki Eterya (Dostluk Cemiyeti) ekseninde cereyan ederken bu örgüt Balkanlar'daki bütün Hıristiyan unsurları bu isyana karıştırmayı amaçlamıştır.[23] Ancak Eflak ve Boğdan'da 1821'de yaşanan bu isyan girişiminin ardından isyanın merkezi Mora Yarımadası'na evrilmiştir. Bu dönemde milliyetçilik akımının Yunanlılar arasında yayılması, Rum aydınların bağımsızlık elde etmek için yoğun çalışmaları, Avrupalı aydınların bunlara katkıları, Filiki Eterya'nın uğraşlarının yanı sıra Osmanlı Devleti'nin bölgede

[19] Sacit Kutlu, Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 46.
[20] Barbara Jelavich, Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar, Küre Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2009, s. 222.
[21] Kutlu, age, s. 46.
[22] Georges Castellan, Balkanların Tarihi, 14.-20. Yüzyıl, çev. Ayşegül Yaraman- Başbuğu, 2. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1995, s. 262.
[23] Bülent Akyay, Başlangıçtan Girit İsyanına Kadar Osmanlı-Yunan İlişkileri, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2010, s. 9.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2025; Ay: Mart; Cilt: 17/KIŞ, Sayı: 65
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2025; Month: March; Volume: 17/WINTER, Issue: 65
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041 ; WEB: http://www.TURANSAM.com

Tepedelenli Ali Paşa isyanı gibi iç sorunlarla boğuşmak zorunda kalması gibi bir dizi husus Yunan isyanını sorun olarak İstanbul yönetiminin gündemine getirmiştir.[24]

25 Mart 1821'de Mora'da başlayan Yunan ayaklanmasının Eflak ve Boğdan'daki ayaklanmadan temel farkı coğrafi ve demografik uygunluktan kaynaklanmaktadır. Zira Mora Yarımadası Eflak ve Boğdan'ın aksine Yunanlıların tarihsel yaşam alanlarından biri olmuştur. Mora'da isyanın başlangıcında Ortodoks din adamlarının liderliği dikkat çekerken isyan başladıktan kısa bir süre hızlıca yayılma göstermiştir. Mora'da yaşanan hadiseler Payitahtta öfkeyle karşılanırken sert tedbirlere başvurulmuştur. Bu çerçevede isyana destek veren Fener Rum Patriği V. Gregorios İstanbul'da Patrikhane'nin önünde idam edilmiştir.[25] Bu gelişmeler olayların büyümesine yol açarken, Osmanlı Devleti Mısır'daki valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın yardımıyla isyanı sönümlemeyi başarmışsa da tamamen bitirememiştir. Bu dönemde Mora'daki isyan Osmanlı Devleti'nin iç meselesi olmaktan çıkarak uluslararası bir boyut kazanmaya başlamıştır. Yunan isyancılar Büyük Güçler'in yardımı almak için isyanın başlangıcından itibaren sürdürdükleri çalışmalarını yoğunlaştırırken İngiliz, Fransız, Rus yanlısı partiler kurmuşlardır.[26] Yunanlıların bu gayretleri sonucunda Osmanlı Devleti'nin iç meselesi olan isyan İngiltere'nin ve Rusya'nın başkentlerinde sonuca bağlanmak için diplomatik görüşmelerin konusu haline gelmiştir. Nitekim Osmanlı Devleti'ne yapılan öneriler İstanbul yönetimi tarafından reddedildikten sonra 1827'de İngiliz-Rus-Fransız ortak donanması Navarin'de Osmanlı donanmasını yakarak isyancıların işine kolaylaştırmıştır. 1828 yılı itibarıyla Rus Çarlığı'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açmasının ardından 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması'yla Osmanlı Devleti Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etmiştir.

Yunan bağımsızlığı sonuçları itibarıyla Osmanlı Devleti üzerinde uzun vadeli etkilerde bulunmuştur. Zira Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını ilk kazanan ulus olması sebebiyle bölgedeki diğer gayrimüslim gruplara model oluşturan Yunanlılar, bağımsızlık sonrası dönemde Osmanlı Devleti üzerinde toprak genişlemesini sürdürmüştür. Büyük Güçler Osmanlı uyruklarına ait meselelere aktif bir şekilde müdahil olmaya başlarken kendi aralarındaki sorunlara rağmen din ortak paydasında öteki olarak tanımladıkları Müslüman Türklere karşı birlikte hareket edebildikleri görülmüştür. Ayrıca Ege Denizi'ndeki mutlak Türk hâkimiyeti sona ermiş ve günümüze değin devam edegelen sorunların temeli Yunan bağımsızlığıyla atılmıştır. Yunan sorunu bu ve benzeri sorunların iç mesele olmaktan çıkıp uluslararası bir boyut kazanması halinde Osmanlı Devleti'nin aleyhine çözümlenme olasılığını yüksekliğini gösteren somut kanıtı olmuştur. Öte yandan Yunanistan'ın bağımsızlığı sürecinde ve sonrasında Rus-İngiliz rekabeti yaşanırken, bağımsızlık sonrası süreçte ise İngiltere'nin Yunanistan'ı nüfuz alanına dâhil ettiğini söylemek mümkündür.

Memleketeyn Sorunu: İki memleket anlamına gelen Memleketeyn ifadesi Eflak ve Boğdan'daki prenslikleri kapsamakta olup bu iki prenslik Padişah tarafından uygun görülen Voyvodalar tarafından yönetilmiştir. Eflak ve Boğdan'ın Osmanlı Devleti nazarındaki asıl önemi bu iki prensliğin İmparatorluğun buğday ve hammadde ambarı vazifesini görmesinden kaynaklanmaktadır.[27] 18. yüzyılda İstanbul'dan Fenerli hospodarlar Memlekteyn'e gönderilse de bunların yerel toprak sahipleriyle ilişkileri iyi olmamıştır. Bu durum söz konusu soruna ekonomik altyapı sağlamıştır.

1812 Bükreş Antlaşması'nın ardından Memleketeyn'deki prenslikler Rus Çarlığı'nın koruması altına girerken bu antlaşma kapsamında Osmanlı Devleti'nin askeri gücü söz konusu iki prensliğe ancak Rusların onaylaması sonrasında girebilmiştir.[28] Ruslar ise kontrol altına aldıkları bu bölgede ilk olarak Fenerli Hospodarlardan kurtulmaya çalışmıştır. Böylece Rumen halk ile daha yakın bir diyaloga geçebilmiştir. Ancak bu dönem itibarıyla Rumen halkta milliyetçi kıpırdanmalar kendisini göstermeye başlamıştır. Voltaire, Rousseau, Mirabeau gibi düşünürlerin fikirleri genç toprak sahipleri üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Ancak

[24] Bkz. Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789 – 2014), İstanbul, Der Yayınları, 2008, ss. 136-139; Fahir Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), 6. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010, ss. 255-259.
[25] Bkz. Uçarol, age., s. 141; Akyay, agt., s. 12.
[26] Ferhat Pirinççi, "Yunan Ulusal Kimliğinin Oluşumu Sürecinde İçsel ve Dışsal Parametrelerin Analizi", Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 46/1, 2006, s. 60.
[27] Kutlu, age., s. 57.
[28] Aynı yer.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2025; Ay: Mart; Cilt: 17/KIŞ, Sayı: 65
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2025; Month: March; Volume: 17/WINTER, Issue: 65
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041 ; WEB: http://www.TURANSAM.com

Rumen aydınları bunu Rumen kimliği ölçeğine indirgeyerek daha tekil bazda hareket etmiş ve Filiki Eterya'nın bölgedeki faaliyetlerinde olduğu gibi tümdengelimci yaklaşımlara sıcak bakmamıştır. 1829 Edirne Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin Memleketeyn'deki işlere karışması büyük ölçüde sınırlandırılırken, bu antlaşmada İstanbul'un bölgede kapsamlı reformlar yapması hükmü ile savaş tazminatı ödeninceye kadar Eflak-Boğdan ile Silistre'nin Rus işgalinde kalacağı yer almıştır.[29] 1834'te Rusların bölgeyi boşaltmasının ardından Memleketeyn'de milliyetçilik akımı momentum kazanmıştır.

Diğer taraftan Avrupa'daki 1848 Devrimleri'nin milliyetçi yönü Eflak ve Boğdan'da da tezahür ederken tek bir devlet çatısı altında birleşmek isteyen Rumen halkı ayaklanmıştır. Eflak'ta geçici bir hükümet kurulurken Voyvodalar görevlerinden ayrılmıştır. Osmanlı ve Rus birlikleri bu ayaklanmayı bastırmaya çalışsa da tam anlamıyla başarılı olduklarını söylemek mümkün değildir. Bu dönemde Avusturya'nın ve özellikle Latin bağları nedeniyle Fransa'nın iki Prensliğe ilgi göstermeye başladığını görmek mümkündür. Hatta Fransa, Romanya'nın uluslararası alanda baş savunucusu haline gelmiştir.[30]

2 Aralık 1861'de her iki Prensliği de temsilen İstanbul'a giden Albay Alexandru Cuza, Osmanlı Padişahı Abdülaziz'den Eflak ve Boğdan prensliklerinin başkenti Bükreş olacak şekilde Romanya olarak birleştiğini kabul eden bir ferman almayı başarmıştır.[31] 1861 sonrası dönemde Osmanlı Devleti'ne aidiyeti sembolik olarak devam eden Romanya 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'ne kadar bu durumunu sürdürmüştür. Söz konusu savaşa Rusların lehine aktif destek sağlayan Romanya, savaş sonrasında imzalanan Berlin Antlaşması ile bağımsızlığına kavuşmuştur. Latin bağları nedeniyle Fransa, Rusların Balkanlar'da ilerleyişine karşı tampon oluşturması amacıyla Avusturya ve 1877-1878 yıllarında Osmanlı Devleti'yle savaşında kendilerine aktif destek sağlaması sebebiyle Rusya, Romanya'nın bağımsız bir aktör olarak tarih sahnesine çıkmasına sıcak bakmışlardır.

Bulgar Sorunu: Balkanlar'daki Sırp, Yunan ve Rumen uluslarına nazaran daha geç bir dönemde ortaya çıkan Bulgar sorunu söz konusu üç isyanın başlangıçtaki köylü sınıfını ilgilendiren ekonomik boyutunun yanı sıra Rusların Panslavist politikalarının somut yansıması bağlamında ideolojik bir boyut da ihtiva etmiştir. Ayrıca Bulgaristan toprakları Osmanlı Devleti açısından barındırdığı yoğun Müslüman Türk nüfusu ve bölgenin İstanbul açısından jeo-stratejik önemi nedeniyle ayrıcalıklı bir yere sahip olmuştur.

Diğer ayaklanmalarda da görüldüğü üzere milliyetçilik akımı Bulgarlar üzerinde doğrudan etkide bulunurken, Panislavizm'in 1870'li yıllarla birlikte bölgede kaydettiği ivme, Sırp, Yunan ve Rumen uluslarının elde ettiği başarılar, Bulgar Kilisesi'nin ve köy öğretmenlerinin faaliyetleri ile Osmanlı Devleti'nin Bulgar köylülerinin can ve mal güvenliğini sağlamakta yaşadığı zaafiyet Bulgarların ayaklanmasını teşvik eden sebepler arasında sayılabilir.[32] İncil'in 1840'ta Bulgarcaya çevrilmesiyle başlayan uyanış hareketi Bulgar cemaatin Fener Rum Patrikhanesi'ne karşı verdiği mücadeleyle farklı bir boyut kazanmıştır. Kendi dillerinde ayin yapmak isteyen Bulgarlar, 1870 yılında Bulgar Ekzharlığı'nın kurulmasıyla birlikte ayrı bir kiliseye sahip olmuştur.[33] Ayrıca Bulgar aydınlarından Paisi Hilendarski, Vrancheski, Venelin, İvan Vazov gibi isimlerin eserleriyle Vasil Levski, Georgi Rakovski, Hristo Botev gibi komitacıların yürüttüğü tedhiş faaliyetleri Bulgarların ayaklanmasında önemli bir yer edinmiştir.

Bulgarların ayaklanmaları sürecinde Rus Çarlığı'nın aktif bir tutum içerisinde olduğu dikkat çekmektedir. Belirtildiği üzere 1870'li yıllarla birlikte katı bir Panislavist politika izleyen Rusya 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda keşfettikleri Bulgar ulusuna uzun vadeli bir politikayla yaklaşmıştır. Bunun sebebi bağımsızlıklarına yardım ettikleri Yunanlıları daha sonra İngiltere'ye kaptırmış olmanın verdiği hayal

[29] Şerafeddin Turan, "1829 Edirne Antlaşması", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt: IX, S. 1-2, Mart-Haziran 1951, Ankara, s. 110.
[30] Kemal H. Karpat, Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk, çev. Recep Boztemur, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004, s. 93.
[31] Aynı Yer.
[32] Mişel Leo, Bulgariya i Neiniyat Narod pod Osmankata Vlast – Prez Pogleda na Anglosaksonskite Pıteşestvenitsi (1586-1878), prevod. Marieta Gluharova, TANGRA TanNakRa İK, Sofiya, 2013, ss. 264-275. Karpat, age., ss. 120-124; Uçarol, age., s. 324.
[33] Bkz. Kostantin Kosev, "Bılgarskoto Vızrajdane", İstoriya na Bılgariya, IK Hristo Botev, Sofiya, 1993, ss. 289-296; Mişel Leo, age., s. 285.

http://www.turansam.com
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2025; Ay: Mart; Cilt: 17/KIŞ, Sayı: 65
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2025; Month: March; Volume: 17/WINTER, Issue: 65
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041 ; WEB: http://www.TURANSAM.com

kırıklığıdır. Bu sebeple Ruslar Balkanlar'da daha ziyade Slav nüfus merkezli bir politika izlerken Sırpları ve Bulgarları önceleyen bir tutum içerisinde olmuştur. Diğer taraftan, İngiltere de Bulgar sorununa ilgi gösterirken aynı durum Fransa kamuoyunda da mevcut olmuştur. Ayrıca Amerikan misyonerleri de Bulgarların ayaklanmalarında hazırlayıcı ve teşvik edici bir rol üstlenmişlerdir.[34]

Bulgarlar bağımsızlık amacıyla 1867 yılında başarısız bir isyan girişiminde bulunmuşlardır. Ancak bu ayaklanmadan elde ettikleri tecrübelerle ve daha organize bir şekilde Nisan 1876'da yeni bir isyan girişiminde bulunmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin Nisan 1876'daki isyana yönelik aldığı tedbirlerin yetersiz kalmasının yanı sıra isyanın bastırılması sürecinde Çerkez ve başıbozuk grupların da kullanılması bu esnada hayatını kaybeden Bulgarların sayısının Batak'taki olaylar örneğinde görüldüğü üzere abartılarak propaganda faaliyetlerine malzeme yapılmasını beraberinde getirmiştir.[35] Hâlbuki Bulgar komitacıların tedhiş faaliyetleri sonucunda hayatını kaybeden ve göç etmeye zorlanan Türk sivillerin sayısı daha fazla olmasına rağmen bu konunun üzerinde yeterince durulmadığı dikkat çekmektedir.

1876 Bulgar ayaklanması dönemin konjonktürü itibarıyla Bosna Hersek'te yaşanan olaylar nedeniyle elverişli bir konjonktüre sahip olsa da kesin bir sonuca ulaşamamıştır. Ancak sorun, Rus Çarlığı'nın etkin girişimleriyle uluslararası bir boyut kazanmış olup Büyük Güçler'in elçileri aracılığıyla çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nin sunulan seçenekleri reddetmesinin ardından Rus Çarlığı Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda imzalanan Berlin Antlaşması'yla Bulgarlar Prenslik statüsüne sahip olurken bağımsızlıklarını ise ancak 5 Ekim 1908 tarihinde elde etmişlerdir. Bu süre zarfında Bulgaristan bağımsız bir devlete özgü kurumlarını inşa ederek modernizasyonunu gerçekleştirirken, ülke üzerinde daha ziyade Rus ve Alman nüfuzu belirgin bir hal almıştır. Ancak Bulgaristan'ın bağımsızlık sürecine verdiği destek sebebiyle Bulgar halkı Rusları kadim müttefik olarak görmeye devam etmiştir.

SONUÇ

Çalışma kapsamında ortaya çıkan bulgular itibarıyla 19. yüzyılda Balkanlar'da yaşanan gelişmelerin ana hedefi Osmanlı Devleti olmuş ve sistematik bir saldırıya maruz kalmıştır. Bu dönemde Doğu Sorunu'nun temel uygulama alanlarından biri haline gelen Balkanlar'da milliyetçilik akımının araçsallaştırıldığı görülmekle birlikte Rus Çarlığı başta olmak üzere Büyük Güçler'in vermiş olduğu desteklerle Sırp, Yunan, Rumen ve Bulgar ayaklanmaları örneğinde görüldüğü üzere söz konusu alt sorunlar Osmanlı Devleti'nin aleyhinde sonuçlandırılmıştır. Diğer bir deyişle 19. yüzyılda Balkanlar bölgesinde yaşanan isyan girişimleri her ne kadar Osmanlı Devleti tarafından bastırılmış olsa da bu sorunlar uluslararası bir kimlik kazandıktan sonra olumsuzlukla sonuçlanmıştır.

Diğer taraftan, bu dönem itibarıyla Osmanlı Devleti karar vericilerinin Balkanlar'daki isyan girişimleri esnasında yaşanan girişimleri doğru analiz edemediği anlaşılmaktadır. Zira yaşanan isyan girişimlerinde stratejik açıdan hataların yapıldığı açıktır. Bu durum yönetsel açıdan Payitaht ile bölge arasındaki kopukluğu göstermektedir. Söz konusu meselelerin çözümünde İstanbul yönetimi diplomasiden yararlanmaya çalışsa da kesin sonuç elde edilememiş olup 1828-1829 ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşları'yla karşı karşıya kalmıştır. Nitekim söz konusu Balkan ulusları bağımsızlıklarını veya prenslik statüsü elde etmelerini bu iki savaşa borçlu olmuşlardır.

19. yüzyılda Balkanlar'da yaşanan gelişmeler Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecine geçişindeki en kritik dönemi oluşturmuştur. Zira bu dönemde Osmanlı Devleti toprakları üzerinde yeni devletler kurulurken yüzyıllardır burada yaşayan Müslüman Türk nüfus felakete uğramıştır. Zira Türk nüfus sadece kıyımlar yaşamamış, aynı zamanda 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'yla birlikte yoğun bir göç hareketine girişmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde bölgenin demografisi değiştirilmiş, Türk-İslam eserleri ortadan kaldırılmak istenmiş ve tahrip edilmiştir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti açısından yaşanan kayıp sadece toprakla değil,

[34] Bu konuda yapılan bir çalışma için bkz. Mithat Aydın, Bulgarlar ve Ermeniler Arasında Amerikan Misyonerleri, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2008.
[35] Jelavich, age., ss. 377-378.

vatanla ifade edilebilir. Nitekim bu süreç 20. yüzyıla miras olarak Türk milleti hafızasında kalıcı izler bırakmıştır.

Doğu Sorunu'nun ikinci aşaması itibarıyla 19. yüzyıl Balkan gelişmelerinin merkezi bir öneme sahip olduğu görülürken, bu dönemde bölge bir yönüyle vesayet savaşlarını andırmıştır. Zira bölgedeki halkların uluslararası ölçekte "ağabey" rolünü üstlenen bir veya birden fazla büyük gücün nüfuz alanına dönüşmesi gerçekleşmiştir. Uluslararası sisteme yeni katılan bu aktörler söz konusu vesayet ilişkisini bir süre daha devam ettirseler de bağımsızlıkları sonrasında kendi büyüklük ideallerine ulaşmak için irredantist bir dış politika izlemişlerdir. Bu sebeple "Balkanlaşma" kavramı her ne kadar popülerliğini 20. yüzyılın başında ve sonunda yaşanan bölgesel ölçekteki gelişmelere borçlu olsa da bu kavramın parçalanma, ayrışma ve bölünme anlamlarıyla temellerinin 19. yüzyılda atıldığını belirtmek gerekir.

KAYNAKÇA

1. "The Crimean War" - British Battles, The National Archives, https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20210802111724/https://www.nationalarchives.gov.uk/battles/crimea/, (e.t. 13.03.2024).
2. ABOU-EL-HAJ, Rifaat A., The Formal Closure of the Ottoman Frontier in Europe: 1699-1703, Journal of the American Oriental Society, Vol. 89, No. 3, Jul.-Spt. 1969.
3. AKYAY, Bülent, Başlangıçtan Girit İsyanına Kadar Osmanlı-Yunan İlişkileri, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2010.
4. ARMAOĞLU, Fahir, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), 6. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010.
5. AYDIN, Mithat, Bulgarlar ve Ermeniler Arasında Amerikan Misyonerleri, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2008.
6. CASTELLAN, Georges, Balkanların Tarihi, 14.-20. Yüzyıl, çev. Ayşegül Yaraman- Başbuğu, 2. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1995.
7. JELAVİCH, Barbara, Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar, Küre Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2009.
8. KARPAT, Kemal H., Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk, çev. Recep Boztemur, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004.
9. KOSEV, Kostantin, "Bılgarskoto Vızrajdane", İstoriya na Bılgariya, IK Hristo Botev, Sofiya, 1993.
10. KUTLU, Sacit, Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.
11. LEO, Mişel, Bulgariya i Neiniyat Narod pod Osmankata Vlast – Prez Pogleda na Anglosaksonskite Pıteşestvenitsi (1586-1878), prevod. Marieta Gluharova, TANGRA TanNakRa İK, Sofiya, 2013.
12. ÖZDAL, Barış – JANE, Murat, "La Der Des Ders"in Uluslararası Sistemin Yapısına Etkileri", Gazi Akademik Bakış, Cilt:7, Sayı:14, Yaz 2014.
13. ÖZDAL, Barış, "Viyana Sistemi'nin Zayıf Noktaları", Diplomasi Tarihi - I, (ed. Barış Özdal – R. Kutay Karaca), 5. Baskı, Dora Yayınları, Bursa, 2022.
14. PİRİNÇÇİ, Ferhat, "Yunan Ulusal Kimliğinin Oluşumu Sürecinde İçsel ve Dışsal Parametrelerin Analizi", Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 46/1, 2006.
15. TURAN, Şerafeddin, "1829 Edirne Antlaşması", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt: IX, S. 1-2, Mart-Haziran 1951, Ankara.
16. UÇAROL, Rifat, Siyasi Tarih (1789 – 2014), İstanbul, Der Yayınları, 2008.